

*Цимбал Б.М., докторант ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-2317-3428,*

*Tsymbal B., Doctoral of Training Research and Production Center of the
National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv*

КОНЦЕПЦІЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

THE CONCEPT OF PERSONAL SECURITY: PROSPECTS FOR ITS SPREAD IN UKRAINE

У статті аналізуються особливості розробки та впровадження концепції безпеки особистості в Україні. Визначено особливості її співвіднесення зі Стратегією національної безпеки України, Стратегією сталого розвитку України тощо.

Ключові слова: публічне управління, концепція, стратегія, національна безпека, безпека особистості, сталий розвиток.

The article analyzes the peculiarities of the development and implementation of the concept of personal security in Ukraine. The peculiarities of its correlation with the Strategy of National Security of Ukraine, the Strategy of Sustainable Development of Ukraine, etc. have been determined.

Key words: public administration, concept, strategies, national security, personal security, sustainable development.

Постановка проблеми. У кінці 90-х рр. ХХ ст. на тлі ескалації етнічних та міжконфесійних конфліктів у світовій практиці сформувався ще один з підходів, що поєднував у собі абсолютно різнопланові поняття глобальної справедливості, військової (оборонної) сили, гуманності та відповідальності [6]. Слід зазначити, що концепція безпеки особистості враховує такі положення: безпека держави не обов'язково співвідноситься з безпекою її громадян, і можуть виникати ситуації, коли держава не тільки не виконує зобов'язання по відношенню до власного населення, але й певною мірою становить загрозу його існуванню. Усе це підкреслює, що формується парадигма безпеки особистості. З огляду на це важливим є визначення положень концепції безпеки особистості та перспектив її (концепції) упровадження в Україні, адже зовнішня агресія проти неї кристалізує проблеми, наявні у сфері безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади публічного управління у сфері системи безпеки загалом і безпеки особистості зокрема присвячено праці таких науковців З. Бзежинського, В. Горбуліна, І. Грицяка, С. Домбровської, О. Євсюкова, С. Крука, О. Крюкова, В. Олуйка, С. Полторака, А. Помази-Пономаренко, О. Радченка, Г. Ситника, Дж. Ховорса, Д. Юрковського та ін. [1; 2; 3; 5]. У своїх працях автори в тій чи іншій мірі розглядають концепцію, стратегію, план забезпечення системи безпеки загалом і безпеки особистості. Зважаючи на те, що прийняття концепції має передувати прийняттю інших правових документів, особливої уваги потребує розгляд насамперед розробка та прийняття концепції безпеки особистості. Це необхідно зробити з огляду на важливість визначення тенденцій і цілісної концепції «проактивної» дії інституціональної системи публічного управління у зазначеній сфері.

Постановка завдання. Метою статті є визначення перспектив упродовження концепції безпеки особистості в Україні.

Виклад основного матеріалу. Концепція особистої безпеки, як правило, аналізується у двох аспектах. Перший передбачає вузьке розуміння безпеки особистості («*freedom from fear*»), що фокусується на захисті громадян від внутрішнього насильства. Йдеться про захист громадян в умовах збройних конфліктів та суспільно-політичної нестабільності, а також про запобігання конфліктам, проведення миротворчих операцій тощо. Власне кажучи, концепція безпеки особистості обмежується ситуаціями збройних конфліктів та загрозами та/або застосуванням насильства.

При всій своїй концептуальній чіткості та зрозумілому операційному інструментарії таке вузьке розуміння загроз особистісної безпеки не включає в себе реагування на транснаціональні загрози ті, таким чином, далеко не повністю відповідає потребам людей у повсякденному житті.

Прихильники більш широкої інтерпретації (ПРООН, Японія: «*freedom from want*» [6]) наполягають на тому, що основні загрози походять в першу чергу від стихійних лих, порушень прав людини, голоду, масових захворювань, екологічних катастроф, економічної нестабільності, які за своєю суттю становлять значнішу небезпеку, ніж війни, геноцид і тероризм. Перевагою широкого тлумачення безпеки особистості є необхідність комплексного реагування акторів на транснаціональні погрози [2]. Проте вчені зазначають, що таке широке бачення проблем безпеки особистості є зручним приводом для цитування всіх можливих проблем людства, а спроба встановити причинно-наслідковий зв'язок між соціально-економічними та політичними питаннями чи між захистом окремого індивіда й підтримкою міжнародного світу насправді не дає жодних практичних пояснень щодо реалізації необхідних заходів [там само].

Безпека особистості, таким чином, розглядається у досить широкому форматі, і передбачається застосування нового підходу до безпеки та стало-

го розвитку через розгляд комплексу взаємозалежних загроз, пов'язаних із громадянськими війнами, геноцидом і переселенням населення. Критика на її адресу ґрунтується саме на звинуваченнях у розмитості визначення, різниці в акцентах й ідеалістичному характері. Відтак, найчастіше концепцію особистісної безпеки порівнюють з іншою, не менш широкою концепцією сталого розвитку.

У будь-якому випадку особистісна безпека, швидко зайнявши одне з центральних місць у міжнародному соціально-політичному дискурсі багатьох держав, а також ООН, ЄС та ін., аналізується як частина міжнародного порядку денного. Багато держав (наприклад, Канада, Норвегія й Японія) включили положення про особистісну безпеку у свої зовнішньополітичні концепції (див. [6]). У зазначених країнах відсутні в значній мірі соціальний хаос, апатія, невдоволення тощо, адже на центральному рівні закріплено принцип пріоритету безпеки особистості, що підкріплено комплексом заходів. На цій підставі вважаємо за необхідне рекомендувати закріплення та впровадження даного принципу на вітчизняних теренах, але спочатку у вигляді відповідної концепції. Як відомо, у фундаментальній науці доведена необхідність здійснення послідовного стратегування та програмування, що починається із розробки та прийняття концепції, потім уже стратегії та програми [1].

Важливою віхою стало створення 1999 р. Human Security Network, до якої увійшли 14 держав з усіх регіонів, які проводять щорічні зустрічі з обговорення ініціатив щодо просування комплексної безпеки людей. Ймовірність того, що в найближчому майбутньому буде прийнято єдине офіційне визначення безпеки особистості досить висока.

Очевидно, що концепція безпеки особистості жодним чином не замінює традиційні концепції національної та міжнародної безпеки, виступаючи скоріше як доповнення та підкреслюючи важливу взаємозалежність між розвитком, безпекою та правами людини, а також необхідність прийняття багатостороннього формату при вирішенні виникаючих проблем (табл. 1).

Отже, безпека особистості як концепція є новим поглядом на традиційне розуміння проблем безпеки та розвитку, і включає в себе визнання таких ключових положень:

1. Існування, крім військово-політичних загроз, іще й інших нових загроз, включаючи недостатній рівень соціально-економічного розвитку та порушення прав людини.

2. Існує необхідність щодо взаємодії не лише з урядом держави, але, перш за все, із населенням.

3. Важливим є визнання того факту, що операції з втручання в безпеку особистості можуть мати як позитивний, так й абсолютно протилежний ефект [3; 6].

Таблиця 5.1

Порівняння концепцій національної безпеки та безпеки особистості

№ з/п	Назва критерію	Концепція національної безпеки	Концепція безпеки особистості
1	Об'єкт	Держава є першорядним провідником безпеки. Безпека держави – це гарант безпеки її громадян	У центрі міжнародних дискусій знаходиться безпека людей, а не тільки держав. Безпека держави є засобом, а не ціллю
2	Цінність безпеки	Суверенітет, сила, територіальна цілісність, незалежність	Безпека населення, сталий розвиток та індивідуальна свобода
3	Загрози безпеці	Прямі загрози з боку інших держав, примус тощо	Прямий і непрямий вплив, спрямований на зниження рівня смертності, природних катаклізмів, перенаселення, бідності, нервності тощо
4	Засоби й інструменти	Оперативне реагування на загрози, застосування військово-політичних засобів, посилення економічного розвитку тощо	Просування концепції людського розвитку, що передбачає не тільки задоволення основних потреб, а й забезпечення сталого розвитку, демократизацію, участь громадськості на всіх рівнях управління, налагодження міжнародної співпраці тощо

Джерело: складено на підставі [1–4]

Питання, яке залишається відкритим для обговорення, чи можливе використання концепції особистісної безпеки у практичній площині при вирішенні традиційних дилем безпеки. Власне кажучи, чи зможе концепція безпеки особистості становити операційний базис щодо різноманітних акцій, якими можуть бути контури практичного її використання тощо.

Практичне застосування концепції особистісної безпеки найчастіше наштовхується використання акцій гуманітарного втручання. На початку XXI століття більшість держав офіційно погодилися з «відповідальністю за захист населення», зобов'язавшись дотримуватися прав своїх громадян і брати участь у колективних зусиллях щодо запобігання гуманітарним катастрофам на території інших держав [3].

Саме з погляду політики втручання концепція особистісної безпеки виводить на новий рівень аналізу цілу низку ідей і питань, а саме:

1) які актори наділяються правом «забезпечувати» особистісну безпеку, тобто, на кому лежить «відповідальність захисту»;

2) за допомогою якого набору інструментів необхідно реагувати на комплексні транснаціональні загрози безпеці, що знаходяться поверх державних кордонів;

3) чи можливо очікувати вирішення питання щодо легітимізації втручання.

Висновки. Таким чином, справедливо відзначаючи багато внутрішніх протиріч та недосконалість у структурі міжнародного права, можна зазначити, що динаміка його розвитку щодо нормативного закріплення гуманітарного втручання відбуватиметься якраз через порушення існуючих норм, а також послідовне впровадження нової практики держав. Безсумнівно, за останнє десятиліття інтерес до концепції безпеки особистості зріс, а проблематика поставлених питань виявилася актуальною в умовах виникнення нового покоління загроз. Хоча у своєму сучасному стані ця концепція і не відрізняється ідейною структурністю, подекуди критикується за розмитість і широту визначення, проте вона сформувала формат, у межах якого індивіда розміщено в центральному фокусі аналізу та дії. Не можна не сказати, що концепція безпеки особистості змогла вийти за межі теоретичної схеми та загальної парадигми розвитку, ставши предметом глобального політичного дискурсу. Концепцію безпеки особистості, так чи інакше, прийняли багато держав, за рекомендаціями ООН та деякими іншими регіональними організаціями. Крім того, дана концепція отримала широку підтримку з боку неурядових організацій. Вона має прикладне значення та є майданчиком для координації зусиль урядів щодо вирішення багатопланових завдань захисту людей і вимагає комплексного підходу з залученням широкого кола акторів.

Наявна низка очевидних проблем щодо прийняття концепції особистісної безпеки в інструментарії. Незважаючи на той факт, що особистісна безпека націлена на встановлення справедливості та захист громадян, вона може призвести до закріплення інтервенціоністської політики. При збереженні всієї гостроти наукової дискусії про «відповідальність захисту особистості» очевидно, що нові форми втручання для забезпечення колективної особистісної безпеки повинні містити не лише військове втручання як реакцію на кризу, а й відповідальність за запобігання кризі та комплексне постконфліктне управління. По суті, воно передбачає створення на території держави умов реалізації базових елементів правопорядку, створення дієздатних владних структур та відновлення життєво необхідної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Крук С.І. Інституційність державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія, методологія та практика : монографія. Х.: НУЦЗУ, 2019. 324 с.
2. Помаза-Пономаренко А.Л., Древаль Ю.Д. Проблематика державно-правового регулювання соціальної безпеки // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (17-18 травня 2019 р.). Х., 2019. С. 209–210.
3. Помаза-Пономаренко А.Л. "Національна безпека", [in:] Законодавство України : монографія . Х. : НУЦЗУ, 2018. 168 с.
4. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>.
5. Akimova L., Litvinova I., Ilchenko H., Pomaza-Ponomarenko A. "The negative impact of corruption on the economic security of states". Scientific journal «International Journal of Management». 2020. № 11 (5). P. 1058-1071.
6. United Nations Development Programme. Human Development Report 1994 – New Dimensions of Human Security. New York: Oxford University Press, 1994. URL: <http://www.undp.org/hdro/1994/94.htm>.

References:

1. Kruk, S.I. Institutionalization of public administration in the field of national security of Ukraine: theory, methodology and practice [Instytutsiynist' derzhavnoho upravlinnya u sferi zabezpechennya natsional'noyi bezpeky Ukrayiny: teoriya, metodolohiya ta praktyka]: monograph. Kharkiv: NUTSZU, 2019. 324 p. Print.
2. Pomaza-Ponomarenko, A.L., Dreval Yu.D. Problems of state-legal regulation of social security [Problematyka derzhavno-pravovoho rehulyuvannya sotsial'noyi bezpeky] // State management in the field of civil protection: science, education, practice: materials of the International. science and practice conf. (May 17-18, 2019). Kh., (2019): 209–210. Print.
3. Pomaza-Ponomarenko, A.L. "National security", [in:] Legislation of Ukraine: monograph. Kh.: NUTZU, 2018. Print.
4. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine [Ofitsiynyy veb-sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny]. URL: <https://www.rada.gov.ua/>.
5. Akimova, L., Litvinova, I., Ilchenko, H., Pomaza-Ponomarenko, A. "The negative impact of corruption on the economic security of states". Scientific journal «International Journal of Management». 2020. № 11 (5). P. 1058-1071. Print.
6. United Nations Development Programme. Human Development Report 1994 – New Dimensions of Human Security. New York: Oxford University Press, 1994. URL: <http://www.undp.org/hdro/1994/94.htm>.